



# MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

## OSOBA V PRÁVNÍM SMYSLU

© ZDEŇKA KRÁLÍČKOVÁ, 2011



# LITERATURA

- *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.:* Občanské právo hmotné. 4. vyd., Praha: Aspi, 2005.
  
- *Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M.:* Občanský zákoník. Komentář. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2009.
  
- +
  
- *Hrušáková, M., Králíčková, Z.:* České rodinné právo. 3. vyd. Brno: MU, 2006.
  
- *Hrušáková, M. a kol.:* Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.



# ČASOPISECKÁ LITERATURA

- *Gregovová, Z., Hrušáková, M., Stavinohová, J.:* K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*, 2/1997, s. 53 a násl.
- *Zvánovec, V.:* Právní úprava svéprávnosti nezletilců v návrhu občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 1-2/2011, s. 53 a násl.
- *Frinta, O.:* Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 1-2/2011, s. 58 a násl.
- *Kornel, M.:* Věkové hranice: prostředek ochrany dítěte. COFOLA 2010, [www.law.muni.cz](http://www.law.muni.cz) [on-line].



# PRAMENY

## ■ ZÁKONY

- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD  
(č. 2/1993 Sb.)
- OZ (z. č. 40/1964 Sb.)  
UNIVERZÁLNÍ CHARAKTER
- ZOR (z. č. 94/1963 Sb.)
- ZRP (z. č. 115/2006 Sb.)
- ZP (z. č. 262/2006 Sb.)
  - § 6
- OSŘ (z. č. 99/1963 Sb.)
  - § 19, 20, 23; § 186 n.
- ZPMS (z. č. 97/1963 Sb.)

## ■ MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY

- ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD  
(č. 209/1992 Sb., čl. 8)
- EVROPSKÁ ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH A BIOMEDICÍNĚ  
(č. 96/2001 Sb. m. s.)
- +
- ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE (č. 104/1991 Sb.)
- EVROPSKÁ ÚMLUVA O VÝKONU PRÁV DĚTÍ  
(č. 54/2001 Sb. m. s.)
- EVROPSKÁ ÚMLUVA O STYKU S DĚTMI (č. 91/2005 Sb. m. s.)
- EVROPSKÁ DOHODA O OCHRANĚ ZVÍŘAT V ZÁJMĚM CHOVU (č. 19/2000 Sb. m. s.)



# MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

## ČLOVĚK čili PŘIROZENÁ neboli FYZICKÁ OSOBA (PERSONA)



## ■ HISTORIE

- otrok byl člověk, nikoli osoba v právním smyslu

## ■ SOUČASNOST

- každý má právo, aby byla uznávána jeho právní osobnost
- přirozené právo člověka, aby byl respektován jako osoba v právním smyslu
- právo na respekt k jeho právnímu statusu jako osoby



# PRÁVNÍ STATUS ČLOVĚKA

- PASIVNÍ STATUS (statická složka)
- AKTIVNÍ STATUS (aktivní složka)
  
- PRÁVNÍ OSOBNOST
- PRÁVNÍ SUBJEKTIVITA  
= ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM, tj. způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti - potencionálně  
§ 7 OZ
- SVÉPRÁVNOST  
= ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM, tj. způsobilost vlastními úkony způsobit právní následky - nabývat práv - a stát se subjektem povinností  
§ 8 - 10 OZ
- DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST  
= ZPŮSOBILOST VLASTNÍMI ZAVINĚNÝMI ÚKONY ZALOŽIT ODPOVĚDNOST, tj. nést za ně nepříznivé následky  
422 - 423 OZ



# VZNIK A ZÁNİK PRÁVNÍ OSOBNOSTI/SUBJEKTIVITY

## § 16 ABGB

Každý člověk má přirozená, již samým rozumem seznatelná práva, a jest ho tudíž považovati za osobu.

## Čl. 5 Listiny základních práv a svobod

Každý je způsobilý mít práva.

## § 7 OZ

(1) Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti **vzniká** narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.

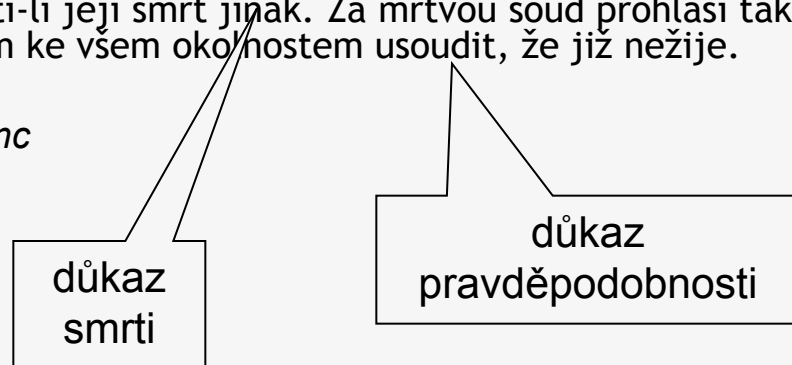
*Pozn: NASCITURUS - PODMÍNĚNÁ SUBJEKTIVITA*

(2) Smrtí tato způsobilost **zanikne**. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije.

*Pozn.: NELZE PROHLÁSIT ZA NEZVĚSTNÉHO*

*viz § 195 - § 200 OSŘ; omyl; zrušení; ex tunc*

*viz 22/2 ZOR a 15 RegP*







## PŘÍKLAD Č. 1

Pan Novák zemřel na následky autonehody.  
Jeho manželka/snoubenka byla v době úmrtí těhotná.

Posud'te, zda patří nenarozené dítě/novorozeneec do okruhu zákonných/závětních dědiců.



# PLNÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM (SVÉPRÁVNOST)

## § 8 OZ

*persona sui iuris*  
*x persona alieni iuris*

(1) Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí.

(2) Zletilosti se nabývá *dovršením osmnáctého roku*. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá *jen uzavřením manželství*. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.

*Pozn.: sňatečný věk - 18 let, resp. 16 let - viz § 13 ZOR  
x emancipace, x venia aetatis*



# ČÁSTEČNÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

## § 9 OZ

Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

*Pozn.: psychická vyspělost - složka rozumová a volní (určovací)*

*? subjektivní koncepce (DZ) x objektivní koncepce (teorie, jud.)*

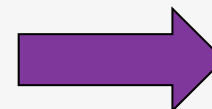
*kritéria: povaha úkonu, hodnota, protiplnění, doba plnění, následky*

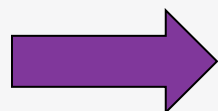
*Pozn: Mají-li nezletilí způsobilost, jednájí sami,*

*nemají-li ji, jednájí zákonní zástupci:*

*tj. rodiče - § 31, § 36 ZOR - či poručník - § 78 ZOR;*

*omezení: § 28 OZ + § 22 OZ            37 ZOR*





## zvláštní úprava: bez věkové hranice

- participační práva ÚmluvaD  
31/3 ZOR  
100/4 OSŘ
- určení otcovství  
52/2 ZOR
- souhlas k osvojení  
67/2, 68/2 ZOR
- svoboda náboženské víry  
z. č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech





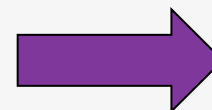
## ■ medicínské právo

léčení z. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Poučení a souhlas nemocného

23/3

*„Je-li neodkladné provedení vyšetřovacího nebo léčebného výkonu nezbytné k záchraně života nebo zdraví dítěte anebo osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům a odpírají-li rodiče nebo opatrovník souhlas, je ošetřující lékař oprávněn rozhodnout o provedení výkonu. Toto ustanovení se týká dětí, které nemohou vzhledem k své rozumové vyspělosti posoudit nezbytnost takového výkonu.“*





## 15 let

- testovací volnost § 476/2 OZ
- pracovněprávní subjektivita 6 ZP
- umělecká, kulturní, sportovní a reklamní činnost dítěte mladšího 15 let 121 - 124 z. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (úřad práce - povolení)
- povinnost mít občanský průkaz 2 z. č. 328/1999 Sb.
- právo dát souhlas ke změně příjmení 19 z. č. 301/2000 Sb.
- možnost vykonávat dobrovolnickou službu na území ČR
- možnost vydání zbrojního průkazu
- možnost udělení řidičského oprávnění
- možnost žádat o vydání cestovního dokladu (se souhlasem ZZ)
- odpovědnost za přestupky 5 z. č. 200/1990 Sb.
- trestní odpovědnost 25 z. č. 40/2009 Sb.





## 16 let

- sňatečná způsobilost                      13 ZOR
  
- přiznání částečné rodičovské zodpovědnosti                      34/3  
ZOR
  
- medicínské právo
  - umělé přerušování těhotenství                      6 z. č. 66/1986 Sb.  
(následné vyrozumění ZZ)



# EXKURZ DO HISTORIE

## ■ ŘÍMSKÉ PRÁVO

- nedospělí - děti (*infantes*)  
do 7 let
- nedospělí větší než děti (*impueres infantia maiores*)
  - chlapci 7 - 14
  - dívky 7 - 12
- dospělí (*puberes*) nezletilí (*adulescentes, iuvenes*)  
do 25 let
  - dívky - 13 let  
(viripotens, tj. tělesně způsobilé k manželství)
- dospělí (*puberes*) zletilí  
nad 25 let  
(císař: *venia aetatis*)

## ■ ABGB

- děti  
do 7 let
- nedospělci  
7 - 14
- nezletilci  
do 24 let  
r. 1919: do 21 let
- tzv. střední kodex
  - do 6 let: zcela nezpůsobilí
  - od 12 let: způsobilí k úkonům, které jsou výhradně k jejich prospěchu, a k uzavírání smluv, při nichž se plní a které jsou přiměřené věku
  - od 15 let: způsobilí k uzavírání prac. smluv a nakládání s odměnou za vlastní práci
  - od 18 let: plně způsobilí





## PŘÍKLAD Č.2

Osmiletý Adam si koupil od svého patnáctiletého kamaráda štěně jezevčíka. Za psa zaplatil částku 300,- Kč ze svých úspor získaných od prarodičů a dovedl ho domů.

Matka nezletilého s koupí nesouhlasila. Otec nejdříve také ne, avšak ráno, když měl psa zavést zpět, změnil názor.

Posud'te, zda je kupní smlouva, kterou nezletilí uzavřeli, platná.

Pokud dospějete k závěru, že nikoli, co by měly děti jako strany smlouvy, resp. jejich zákonní zástupci učinit:

- kdyby měl pes zůstat v rodině osmiletého Adama Beránka,
- kdyby měl být vrácen.



# EVROPSKÁ DOHODA O OCHRANĚ ZVÍŘAT V ZÁJMOVÉM CHOVU (č. 19/2000 Sb. m. s.)

## Čl.6

### Věkový limit pro získání zvířete

Žádné zvíře v zájmových chovech nesmí být prodáno osobám mladším **16 let** bez vyjádřeného souhlasu jejich rodičů nebo jiných osob, majících rodičovskou odpovědnost.

### Pozn.:

*Česká republika učinila na základě ustanovení článku 21 odst. 1 Dohody následující výhradu obsaženou v listině o schválení:*

*a) k článku 6, že za nejnižší věk osob, jimž může být prodáno zvíře v zájmovém chovu bez vyjádřeného souhlasu jejich rodičů nebo osob majících rodičovskou odpovědnost, bude v České republice považován věk **patnáct let**; ....*



# SOUDNÍ ZÁSAHY DO SVÉPRÁVNOSTI ➤ OMEZENÁ ČI ZBAVENÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

## § 10 OZ

(1) Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům **zbaví**.

(2) Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům **omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí**.

POZITIVNÍ  
X  
NEGATIVNÍ

(3) Soud zbavení nebo omezení způsobilosti změní nebo zruší, změní-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly.

186 - 191 OSŘ (znalecký posudek, výslech znalce)  
ex nunc + ustanovení opatrovníka

NIKOLI  
GAMBLER-  
STVÍ/  
MARTNO-  
TRATNICTVÍ



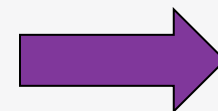
# TEST PRINCIPU PROPORCIONALITY

- **odvíjí se ve třech krocích, které je třeba vztáhnout jak na zákon, který omezuje tato základní práva, tak na jeho interpretaci a aplikaci nacházející odraz ve vydání individuálního rozhodnutí:**
  - 1) **Je sledovaný cíl legitimní? Je sledován a prosazován cíl nezbytný ve svobodné demokratické společnosti?**
  - 2) **Je dáno racionální spojení mezi cílem a prostředky vybranými k jeho prosazení?**
  - 3) **Existují alternativní způsoby dosažení cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. jej zcela vyloučilo?**



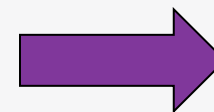
## NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU IV. ÚS 412/04

- Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem ČR. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce.
- Omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity omezovaného. Takový zásah je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především článkem 5 a článkem 10 odst. 1, 2 Listiny, vyložených v rozsahu, který omezuje **lidská důstojnost**.
- Protože tato práva Listina garantuje jako tzv. **základní práva absolutní**, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku.





- Výše vymezené pojetí lidské důstojnosti nutno promítnout i do sféry právní způsobilosti a má silné implikace i v oblasti způsobilosti k právním úkonům, neboť prostřednictvím způsobilosti k právním úkonům (jednáním) a procesní způsobilosti se uvádí v život ústavní garance právní subjektivity jednotlivce (čl. 5).
- Práva či nároky, které by postrádaly prostředek k ochraně jejich zachování, by byly jen prázdnými proklamacemi. Jen takto chápaná práva musí brát v potaz veřejná moc při interpretaci jednoduchého práva.
- Jak Ústavní soud již v minulosti uvedl: „Ústava ČR akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově materiálnímu smyslu.“





- Čl. 5 Listiny stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva. Pokud tak soud neučiní, nemůže jeho rozhodnutí, s ohledem na působení čl. 5 Listiny, bránit omezovanému přímo se domáhat ochrany svých práv.
- Ústavní soud nemohl přehlédnout, že izolování subjektivního práva od možnosti toto právo vykonávat je oblíbeným trikem totalitních států, který používají při schovávání zvěle a bezpráví za formální fasádu práva. V právním státě tyto praktiky tolerovat nelze.





- Podle opatrovnice byl stěžovatel dotčen i na svém právu na ochranu před neoprávněným zasahováním do jeho soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny, čl. 8 odst. 1 Úmluvy), kdy obsah tohoto pojmu je jasně vymezen judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (dále „ESLP“), která chrání i právo vytvořit a udržovat vztahy s jinými lidskými bytostmi (zde opatrovnice odkázala na rozhodnutí Niemietz proti Německu, Beldjoudi proti Francii, či nález sp. zn. II. ÚS 517/99).
- Rozsudek okresního soudu nepochybně zasahuje do soukromého života, neboť se dotýká nejběžnějších situací lidského života, a citelnost tohoto zásahu je zvyšována tím, že stěžovateli znemožňuje svobodně využít mechanismů soudní a jiné ochrany soukromé sféry a má dopady i do oblasti rodinného práva (případná rodičovská zodpovědnost či sňateční způsobilost).
- Zásah do práva na soukromý a rodinný život, učiněný na základě zákona, je Listinou umožněn, avšak musí šetřit podstatu a smysl tohoto práva (čl. 4 odst. 2 a 4 Listiny), avšak rozhodnutí okresního soudu podmínkám stanoveným občanským zákoníkem nedostalo.





## PŘÍKLAD Č. 3

V průběhu dědického řízení vyšlo najevo, že zemřelá teta za svého života prodala za symbolickou cenu nemovitost, ve které bydlela, a to cizí osobě, která o ni ve stáří pečovala. Příbuzní měli za to, že zemřelá, ačkoli nikdy nebyla omezena ani zbavena ve způsobilosti k právním úkonům a nikdy nebyla dlouhodobě hospitalizována, léta trpěla duševní poruchou.

Uved'te, zda je možné až po smrti této osoby “zvrátit” účinky kupní smlouvy.



# ZÁKONNÉ VYLOUČENÍ „SVÉPRÁVNOSTI“ K JEDNOTLIVÝM ÚKONŮM

## § 38/2 OZ

(2) Rovněž je neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou.

*Pozn.: ex lege, ex offo, ex tunc*

*absolutní neplatnost x konvalidace  
x ratihabice*



# DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST      způsobilost vlastními zaviněnými úkony založit odpovědnost, tj. nést nepříznivé následky: v plném rozsahu zletilostí subjektivní

Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání

## § 422 OZ

(1) Nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky; společně a nerozdílně s ním odpovídá, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo pro duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.

(2) Kdo je povinen vykonávat dohled, zproští se odpovědnosti, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbal.

(3) Vykonává-li dohled organizace, její pracovníci dohledem pověřeni sami za škodu takto vzniklou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovněprávních předpisů není tím dotčena.

## § 423 OZ

Kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinen nahradit škodu v tomto stavu způsobenou; společně a nerozdílně s ním odpovídají ti, kteří jej do tohoto stavu úmyslně přivedli.



# MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

## RODINA, RODINNÝ ŽIVOT PŘÍBUZENSTVÍ OSOBY BLÍZKÉ DOMÁCNOST



# RODINA, RODINNÝ ŽIVOT

## ■ 40 ABGB

*„Rodinou rozumějí se prarodiče se všemi svými potomky ... poměr ... příbuzenství ...“*

- čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod
  - *„Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, ...“*
  - nejen rodinný život založený manželstvím, ale i fakticky
- rodina není subjektem členové



# PŘÍBUZENSTVÍ - vztah předků a potomků, sourozenců, bratranců ...

## § 117

Stupeň příbuzenství dvou osob se určuje podle počtu zrození, jimiž v řadě **přímé** pochází jedna od druhé a v řadě **pobočné** obě od nejbližšího společného předka.

- plnorodí - polorodí sourozenci,  
- bratranci, sestřenice

ascendenti, descendentí

pokrevní příbuzenství  
x osvojení (§ 63 ZOR - fikce)

x anonymní a utajené porody,  
baby-boxy, náhradní matky,  
asistovaná reprodukce



# OSOBY BLÍZKÉ

## § 116 OZ

bez omezení

Osobou blízkou je **příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner**; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

v řadě  
pobočné,  
2. stupni

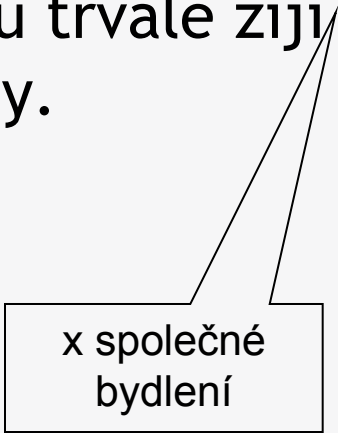


# DOMÁCNOST

## § 115 OZ

Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

*faktický stav x evidence obyvatel*



x společné  
bydlení